

A R A Ş T I R M A M A K A L E S İ / R E S E A R C H A R T I C L E

DOI: 10.52122/nisantasisbd.1115146

MEVLANA'DA AŞK FELSEFESİ VE KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME

Arş. Gör. Buket KAYIŞLI*

*İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Felsefe Bölümü, Malatya,
Türkiye.

e-posta: buket.kayisli@inonu.edu.tr

ORCID 0000-0002-1083-7002

Prof. Dr. Mehmet ÖNAL*

*İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Felsefe Bölümü, Malatya,
Türkiye.

e-posta: onal.mehmet@inonu.edu.tr

ORCID 0000-0003-0191-8780

ÖZ

Mevlana düşünce sisteminde görülen 'kendini gerçekleştirme' kavramının, kişisel gelişimcilerin ya da psikologların ifade ettiği anlamda bir kendini gerçekleştirme olmadığı bu çalışmanın temel iddiasıdır. O, insanın ilahi boyuta sahip manevi bir varlık olduğunu ifade eden, bu noktada Sokrates gibi "insan doğuştan bilgi sahibidir" tezini savunan bir yaklaşımı temsil etmektedir. Özden gelen bilgiyi kabul eden Mevlana, Platon'un ruhun eğitilmesi suretiyle insan özünde gizlenmiş olan ilahi cevherin açığa çıkacağı düşüncesini de kabul etmektedir. Bu düşüncenin temel paradigması olan "insan-ı kamil" e dair öğretisini açıklamak, O'nun düşüncesini idrak ettirmek için zorunludur. İnsanın varlığının özünde yer alan hakikati açığa çıkarmaya, anlamaya ve anlamlandırmaya çalışması mana arayışının temel yapı taşlarıdır. Ona göre, kendini bilmeyen, anlamayan insan kemale eremez; bu kemale erme süreci sabır, gayret ve istikrar gerektirmektedir. Bu doğrultuda insan neye maruz kalırsa kalsın kendi aczine ve zorluklara takılıp kalmayacak, hakikati nerde araması gerektiğini artık öğrenmiş olacaktır. Mevlana bu sürecin sonunda kendini gerçekleştiren kamil insan ortaya çıkar diyerek tasavvufi öğretisini felsefi olarak temellendirmiştir.

Anahtar kelimeler: Mevlana, İnsan, İnsan-ı kamil, Aşk Felsefesi, Kendini gerçekleştirme

THE PHILOSOPHY OF LOVE AND SELF-REALIZATION IN MEVLANA

ABSTRACT

The main claim of this study is that the concept of "self-actualization" seen in Mevlana's thought system is not a self-actualization in the sense expressed by personal developmentists or psychologists. He represents an approach which states that man is a spiritual being with a divine dimension and at this point, he defends the thesis that "man has innate knowledge" like Socrates. Mevlana who accepts the knowledge coming from the essence, also accepts Plato's thought that the divine essence hidden in the human essence will be revealed by training the soul. It is imperative to explain his teaching on "the perfect human being", which is the basic paradigm of this thought, in order to make him realize his thought. The basic building blocks of man's search for meaning are to try to reveal, understand and make sense of the truth that is at the core of his existence. According to him, a person who does not know and understand himself cannot reach perfection; This process of reaching maturity requires patience, effort and stability. In this direction, a person will not be stuck with his own weakness and difficulties, no matter what he is exposed to, and he will have learned where to look for the truth. Mevlana based his Sufi teaching philosophically by saying that at the end of this process, a perfect human being emerges.

Keywords: Mevlana, Human, Perfect human being, Love philosophy, Self realization

Geliş Tarihi/Received: 12.05.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 26.06.2022

Yayın Tarihi/Printed Date: 31.12.2022

Kaynak Gösterme: Kayışlı, B. ve Önal M., (2022). "Mevlana'da Aşk Felsefesi ve Kendini Gerçekleştirme". *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(10) 528-541.

GİRİŞ

Değişim, insan ve doğadaki değişmeyen ana unsurlardan olup doğadaki her türlü oluştadır. Bu yüzden Herakleitos “Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir” diyecektir. İnsan hayatındaki değişimi fizyologlar gelişme ve olgunlaşma bakımından; psikologlar ise kişilik gelişimi açısından ele almışlardır (Küçük, 2015:43-44). Bu bağlamda insanın değişim süreci embriyo döneminden başlayarak, belli bir süre gelişme kavramı ile ifade edilir. Gelişme ve değişim kavramları Aristoteles’in felsefesinde varlığın taşımış olduğu potansiyel ile doğru orantılıdır. Bir varlık kendi doğasında gizli olan potansiyelini en son sınıra kadar gerçekleştirdikten sonra, yani özünü/formunu gerçekleştirdikten sonra yavaş yavaş kendisini oluşturan unsurların çözülmesi ile karşılaşır, en nihayetinde varlık bütünlüğü bozulur ve o varlık, varlığını kaybeder. Buna felsefede “kendini gerçekleştirme” adı verilmektedir.

Bir meşe palamudu kendi içinde ağaç olabilme potansiyeli taşımaktadır. O ancak meşe ağacı olduğunda özünü ve potansiyelini gerçekleştirmiş olur (Yıldız, 2017:87). Bu durumda onda hem canlı olma, hem ağaç olma hem de meşe olma özellikleri içindedir. İşte bir varlığın bu potansiyelleri onun ne olduğunu belirlediği için o şey ne ise onun tanımının da dayanağı olur. Yani meşe ağacı, hareketsiz bir canlı olarak meşe palamudu üreten bir bitki olarak tanımlanır. Bu tanımlı onu insan ve hayvandan ayrılmasını sağlar. Bu ağacın fidesi dikildiğinde kendi türüne ait olan özüne uygun olarak meşe palamudu olarak gelişir, meyve verir ve böylece kendini gerçekleştirmiş olur. İnsanın da bir insan olma özü vardır ve insan bu olanakları doğrultusunda kendisini gerçekleştirir. Yani insanın bir meşe ağacı olması ya da meşe ağacının bir insan olması mümkün değildir. Bu insan Platon’dan beri iki zıt unsurun bir arada oluşunu temsil etmektedir. Aynı husus Descartes’te yer kaplayan beden ve gayri maddi olan ruh birlikteliği olarak ifade edilmektedir. Aynı hususta Mevlana insan nefsanî yönü ile toprağa, ruhani yönü ile gökyüzüne aittir diyen Mevlana bu ikili varlığa işaret eder. Bu yüzden ona göre topraktan yaratılan beden aşktan nasibini alınca yücelir, yükselmeye çıkar. Dolayısıyla, ona göre insanın tam bir insan olması tek başına mümkün görünmemektedir; insan ancak başka bir insanı severek, başka bir insanla birlikte potansiyelini ortaya çıkarıp kendini gerçekleştirerek insan olur.

Mevlana’ya göre insanın kendini gerçekleştirme zor bir süreç olup sabırla mümkün olmaktadır. Çünkü insan kendi özünde bulunan potansiyeli açığa çıkarmak için çok uzun bir eğitim sürecinden geçmek zorundadır. O, Kuran’ı Kerim’de, insana Tanrı’nın kendi ruhundan üflediği yönüyle yaklaşmakta ve insanın ilahi isimlerin tamamını cemedan potansiyele sahip bir varlık olduğuna savunmaktadır. Bu durumda insan bu ilahi isim ve sıfatlarla kendini gerçekleştirir. O özü itibarıyla Tanrısal olanaklara sahiptir fakat bunların tecellisi insanın kendini açabildiği kadarıyla sınırlıdır (Yıldız, 2017:88). Çünkü insan Mevlana’ya göre, özgür ve bağımsız gibi görünse de aslında bir köledir. İnsan, hem arzularının hem de içindeki hayvanın esiridir. Bu nedendir ki, gerçek özgürlük insanın kendi içindeki hayvanların etkisinden kurtulmasıdır (Mevlana, 2017:157). Bu bağlamda denilebilir ki Mevlana, bu kurtulma sürecinin anahtarının kişinin iç çatışmaları ve savaşları olduğunu ifade etmektedir. İnsanın bu iç savaşı kazanabilmesi için önce kendini bulması sonra nereden geldiğini ve ne olduğunu öğrenmesi gerekmektedir. Mevlana’nın düşünce sisteminde insanın kendini, kendi değerini bilmesi, tanıması kendinde bulunan ilahi emanetin, rahmani benin farkında olması ile başlayacaktır. Bu şekilde insan kendi derinliklerine indikçe orada tüm alemin, hatta yaratıcının saklı olduğunu görebilecektir. Yapması gereken ilkel benliğinden kurtulup özdeki cevhere ulaşmaya çalışmak olmalıdır.

Mevlana insanı gaye varlık olarak tasvir etmektedir. Bu demek oluyor ki her varlık kendi içinde, kendi varlığının tüm bilgisini taşımakta ve kendi gayesini gerçekleştirmektedir. Bu varlıklar içinde farkındalık sahibi tek varlık insan olduğundan insanın durumu diğer varlıklardan tamamen farklıdır. Bu yüzden nefsin isteklerini yok sayarak varoluşunu gerçekleştirmek isteyen insan, öncelikle kendilik bilgisine sahip olmalıdır. Ona göre, insanın kendi benliğinin hakikatini

bilmesi çok önemlidir. Çünkü Tanrı “İnsana kendi ruhumdan üfledim” (Hicr:29) derken Peygamber de “Nefsini bilen Rabbini bilir” diyerek nefsi bilmenin insanın Tanrı'nın bilgisine ulaştıracağı kabul edilmektedir. Yani insan içsel varlığının farkına varabildiği, kendini aşabildiği, kendilik bilincine kavuştuğunda hoşgörü tahammül gücü artacaktır.

1. Mevlana'da Aşk Felsefesi ve Kendini Gerçekleştirme

Psikoloji öncelikle, insanın yaşamının devamlılığını sağlayacak olan ihtiyaçların kendini belli ettiğini, mana varlığın ihtiyaçlarının kendini daha sonra açığa çıkardığını anlatır. Bireyin ihtiyaçlarında ilkel benlikten mevhum benliğe doğru ilerleyiş olarak tanımlanan bu süreç ihtiyaçlar hiyerarşisi şeklinde literatüre girmiştir. Örneğin; insan, öncelikle yeme-içme, barınma, güvenlik gibi alt gereksinimlerini karşıladıktan sonra statü sahibi olma, takdir edilme, sevmeye ve sevilmeye, saygı gibi gereksinimlerini gidermeye ihtiyaç duyar (Küçük, 2016:73). Mevlana'nın insan gelişimine dair anlattığı bu istekler bize Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisini çağrıştırmaktadır. Nitekim Maslow, insan ihtiyaçlarını, fizyolojik ihtiyaçlar (yeme-içme, barınma gibi) ve üst düzey gereksinimler (sevgi, aidiyet, öz saygı, kendini gerçekleştirme gibi) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu bağlamda ihtiyaçlar hiyerarşisinde öncelikle fizyolojik ihtiyaçların doyurulması gerektiği vurgulanmaktadır (Küçük, 2015:93). Dikkat edilecek olursa Mevlana, bireyin fiziksel ihtiyaçlarını reddetmemekte fakat manevi gelişim için bu ihtiyaçların en aza indirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Felsefede asketizm (çilecilik), tasavvufta nefis terbiyesi olarak adlandırılan, az yeme, az uyuma ve az konuşma ile temsil edilen bu uygulama, bedensel gücü zayıflatırken ruhu güçlendirir. Bir güçlendirme pratiği olarak amacı ruhta gizli olan ya da bedensel ihtiyaçlarla baskılanan ilahi kökenli özü açığa çıkarmaktır.

Özellikle psikoloji ve felsefe de ‘ben kimim?’ sorusuna cevap arayışı ile benlik sorgusuna başlanmıştır. İnsanın nasıl bir varlık olduğu ve nasıl bir varlık olması gerektiğine ilişkin, ilmi disiplinlerin farklı betimlemeler yaptığı görülür. Benlik, bireyin ne olduğu- olmadığı, ne olmak istediği- ne olmak istemediği, kendi beni ve başkalarının kendini nasıl gördüğü konusundaki bilgisi ile öz varlığı şeklinde ifade edilmektedir. Benlik algısı ise, insanın, birçok özelliğinin kendisinde bulunuş derecesi hakkındaki değerlendirmelerinin tümünü; kendisini nasıl gördüğünü ve kişiliğine nasıl değer atfettiğini anlatır. Bu bağlamda denilebilir ki, insan davranışlarının temelinde kişinin benlik bilinci vardır. Kişi, benlik bilinciyle kendisiyle ilgili bildiklerini, duygularını, düşüncelerini, beklentilerini ve algılarını anlatır. Mevlana'nın da benlikten kastettiği şeyin insanın kendi varlığının nasıl ve nelerden oluştuğunu bilmesi; temel kaygısının ise benliğin ideal anlamda nasıl olması gerektiğinin farkında olması şaşırtıcı değildir. Çünkü o seyri sülük denen ruh eğitimi sürecinde ideal benliğin yani kamil insanın nasıl ortaya çıkacağını anlatır (Küçük, 2015:43-45). Jung' un insan varlığına ilişkin şu değerlendirmesi, Mevlana'nın bu konudaki görüşlerine ışık tutmaktadır. “Varlığın sadece fiziksel olabileceğini sanmak, gülünç denebilecek bir önyargıdır. Aslına bakılırsa insanın bildiği tek varoluş biçimi psişiktir. Aksine şu da söylenebilir: Fiziksel varoluş sadece bir çıkarsamadır, çünkü ancak duyguların bireye ilettiği psişik imgeleri algıladığı sürece madde hakkında bilgi sahibi olması mümkündür. Psişe vardır, hatta varoluşun kendisidir” (Jung,2010:12). Jung'un fiziksel varoluş ile ilgili vurguladığı düşünceler Mevlana'nın öz ile insana verilmiş özelliklerin ilkel benlik vasıtasıyla engellendiğine dair düşüncesine de gönderme niteliğindedir. Çünkü fiziksel varoluşun sonradan insanda çağrıştırdığı her özellik ve istek Mevlana düşünce sisteminde geride bırakılması gereken bir basamak niteliğindedir. Ve asıl olan özün keşfi ve benliğin inşasıdır.

Mevlana bu konuda da yine kendini keşfetmeyi arzulayan insanın, öncelikle kendi beninden yani ilkel benliğinden vazgeçmesi gerektiğini vurgular. İnsanın gerçek varlığını bulabilmesi, zorunlu varlığını gölgeleyen suret varlığını terk etmesiyle mümkündür. Bu konuda, “Kendini, kendi vasıflarından temizle ki kendinin asıl saf olan pak zatını göresin!”(Mevlana, 2021:23) diyerek hakikate ve ezeli bene ulaşmayı amaç edinmenin önemine; kendini gerçekleştirmenin imkanına

(kemale erme suretiyle) değinmiştir. Bu bağlamda denilebilir ki Mevlana'da kendini gerçekleştirme benlik dönüşüm süreci ile hakikate erişmek suretiyle mümkün olabilir. Modern psikolojide yer alan kendini gerçekleştiren insanla Mevlana'nın bahsettiği mevhum benliğini aşmış, can potansiyellerini güçlendirmiş, manayı hissetmiş, Hakk'a aşık, kemale ermiş insan aynı insan gibi görünse de bu görüntü yanıltıcıdır. Çünkü Mevlana ile Maslow gibi hümanist psikologların amaçları birbirinden farklıdır. Örneğin, Maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en alt basamağı Mevlana' da nefsin temel kaynağıdır. O yüzden maddi gıdanın yerini manevi gıda almak zorundadır. Çünkü hakikat ve mana arayışı ancak insanı kemale ulaştırabilir.

İnsan ve benlik kavramına önem veren Mevlana, düşünce sisteminin merkezine Tanrı'yı yerleştirmiştir. O'na göre evrende olan, varlığa gelen ve bir şekilde doğada yaşamını sürdüren her canlı Tanrı'nın yansımasıdır. İnsanın bu yansımayı keşfedebilmesi için ihtiyacı olan en önemli şey "aşk" tır. Çünkü Mevlana'ya göre aşk, alemin varlığının asıl nedenidir. O'nun bu düşüncesini; "Tabiatın yaratıcı gücü aşktır" (Arasteh, 2007:22) ifadesinde görmek mümkündür. Bir güç olarak tasvir ettiği aşk aynı zamanda insanın duygu, düşünce ve hareketlerinin kaynağıdır. Bu bağlamda denilebilir ki; aşk, insan davranışının temelinde yer alması gereken ve insanın benliği ile içselleştirdiği duygudur. Mevlana düşüncesinde Tanrı merkezde olduğu için Tanrı-insan ilişkisi özel bir önem kazanır. Tanrı ile bütünleşmenin ideal portresi olan kamil insan düzeyine ulaşabilmek Mevlana'nın felsefesinde nihai amacdır (Tekin,2017:239).

Mevlana'ya göre Tanrı'nın insanı ve alemi yaratmasının sebebi aşktır. Yani aşk dünyanın yaratılış sebebidir. Aşkın yeryüzüne inmesi, hayatın başlamasının sebebidir. Aşk ruhtadır ve yeri de gönüldür. Aşkın gıdası da Tanrı'dır. Tanrı'yı hatırlatan her şey gönle kolayca girer ve orada aşkı büyütür. Aşkın büyüklüğü insanı, Tanrı'nın bu alemdeki en değerli kulu yapar. O'na göre gerçek sevgili eşsizdir. Ve insanın bu dünyaya geliş sebebi de O'dur. Bu dünyadan ayrılırken dönüşü de yine O'na olacaktır (Mevlana,2021c:114). Mevlana'da aşk bu kadar yüce bir duygu olduğu için aşksız geçen bir ömür boşa geçmiş sayılır. "Aşksız geçen ömrü, hiç hesaba katma, yaşadım sanma. Aşk, ab-ı hayattır, onu canla, gönülle kabul et. Aşıklardan başkasını, sudan ayrılmış balık bil. O vezir bile olsa sen onu ölmüş, çürümüş say. Aşk, eşya dengini açınca, her ağaç yeşillenir" (Mevlana,2021c:135). Mevlana'nın bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere hakikatin sırrını keşfedip Yaratıcı' ya ulaşmada en büyük kaynak aşk'tır. Her şey maşuktur, aşık bir perdedir. Yaşayan maşuktur, aşık bir ölüdür. Aşk uçsuz bucaksız bir okyanustur. Onun semaları köpükten başka bir şey değildir. Aşksız, dünya cansız olacaktır (Vitray, 2012:132). Dünyanın yaradılış gayesi olan aşk insanla bütünleşmiş bir duygu olduğu kadar özün kabulünün de temel göstergesidir.

O, aşkı bilmeyenlere ise Hallac-ı Mansur'un hikayesini okumasını öğütler. Bu öğüdün nedeni Mansur'un darağacına mutlu gitmesi, halinden şikayetçi olmamasıdır. Bunun temel nedeni de Hallac'ın aşkı yaşamış hatta aşkın kendisi olmuş olmasıdır (Arasteh, 2007:63) Aşkın önemine tekrar vurgu yapan Mevlana, Hallac-ı Mansur'un En-e'l Hak tabirini kullanmasının asıl nedenine dikkat çekmek istemektedir. Buna ek olarak Mevlana, aşkı farklı şekillerde kendini gösteren bir can olarak tasvir etmiş, keşfedilmemiş güzelliklerin bu canda gizlendiğine dikkat çekmek temel amacı olmuştur (Mevlana,2021b:120). O'nun temel amacı olan aşk, sırrı kendi içerisine hapsedmiştir. Bu bağlamda canda gizlenen her güzellik insanı manaya yönlendiren bir sır niteliğinde olup onu sonsuz ve gerçek güzelliğe götürür. Böylece hakikatin sırrına nail olan insan kemalleşirken asıl benliğine de ulaşmış olacaktır.

Mevlana, Divan-ı Kebir' de aşkı ağaç metaforu ile anlatır. "Aşk üstünlükte, bilgide, defterde, kitap sahifelerinde değildir. Halk dedikoduya düşmüştür ya o yol aşıkların yolu değildir. Aşk, öyle bir nur ağacıdır ki dalları ezelde kökleri de ebeddedir. Bu ağaç, ne arşa dayanır ne de yeryüzüne, bu ağacın gövdesi de yoktur..." (Mevlana, 2015a,730; Yakıt, 2013:22). İnsanı aşkın aşığı, aşkı onun kurtuluşu ve tek işi olarak tasvir eden Mevlana, insanın aşk yolunda olgunlaşabileceğini ve insan-ı kamil olabileceğini söylemektedir. Bu sebeple eğer insan kalbini bu dünyanın nefsi

isteklerine kapatıp, Hakk'a aşk ile bağlanırsa gerçek aleme ulaşabilir. Bunun için öncelikle ilkel benliği yok sayması, beden her türlü arzu ve isteklerinden nefsi arındırması gerekir. Mevlana, insanın Tanrı'yı hatırlamasının nedeninin, her varlıkta Tanrı'dan bir parça olması temel tezi ile savunmaktadır. Tanrı'dan yansıyan bu parça da aşk'tır. Dikkat edilecek olursa Mevlana şiirlerinde her varlıkta aşkın var olduğunu, hatta varlıkların aşktan meydana geldiğini belirtmektedir. Bu sebeple aşk varlıkların var olma nedenidir. Başka bir ifadeyle aşk, Tanrı'dan gelerek cansız bedeni canlandırır ve mana kapısının açılıp sonsuzluğa yönelmeyi mümkün kılar. "Aşk, Tanrı'nın sırlarını belli eden bir usturlab, bir vasıta"dır" (Mevlana, 2021a:16). Mevlana'nın bu ifadesinden de anlaşılacağı üzere aşk, kişinin kılavuzu konumundadır. Öyle ki, bu kılavuz insanın bilgi edinmesine yardımcı olur, onu doğru yola ulaştırarak sırrı aşkla keşfetmesini sağlar. Mevlana aşkı, dibi olmayan bir denize benzetir. Bu benzetmede denizin suyu ateş, dalgası inci niteliğindedir. Denizdeki her dalga insanı kamil insana götüren bir sırrı içerir. Bu sırna nail olan insan manaya bir adım daha yaklaşmaktadır (Gölpınarlı, 1992b:197). Sırrın keşfi için öncelikle beşeri aşkı yaşayan bireyin maddi alemde nefsin isteklerinden kendini soyutlaması gerekir. Bu soyutlama ile çektiği ızdıraplar ilahi aşkı tatması için yeterli olmayacaktır. Buna ek olarak; insanın bu süreçte kendinden geçmesi zorunludur ve hakikat ancak bu süreçte açığa çıkacaktır.

Ona göre aşk, insan hayatının vazgeçilmezidir. Hatta insanı belalardan, dertlerden koruyan bir kale (Gölpınarlı, 1992c:300) olup aynı zamanda insanın yolunu aydınlatan ışık rolünü üstlenmektedir (Gölpınarlı, 1992c:424). Aşk'ın rehber oluşuna tekrar vurgu yapan Mevlana onun ab-ı hayat olduğunu söyler. "Seni ölümden kurtarır" (Mevlana, 2021a:430) "Ab-ı hayat kaynağına gelen cana ne mutlu!" (Gölpınarlı, 1992c: 41) diyerek, insana ölümsüzlük kazandıran, sırrı keşfettiren aşka yönelmesi gerektiğini hatırlatır. Mevlana'ya göre aşka ulaşmak için, insanın öncelikle bütün sahip olduklarından kurtulması gerekir (Gençosman, 1994:320). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Mevlana'da aşk, insanın yokluk alemine geçmesi ile mümkündür.

Buna ek olarak Mevlana, gerçek aşkın temel ilkelerinden biri olarak, ölümden kaçmamak gerektiğini, gerçek bir aşığı öldürmeyenlerin murdar olacaklarına dair sembolik bir ifade ile anlatır (Avşar, 2020:106). Mevlana'nın dile getirdiği ölüm, bedeni bir ölüm değil, nefsi bir ölümdür. Nefsi öldüren şey, gerçek aşkın onun isteklerini reddetmesidir. Ona göre varlıkta yokluğu tadan aşık hem gerçek iyidir hem de idrak gücünü tam kullanabilir.

Mevlana, aşkıtan söz ederken hakikat ve marifet ehli olup bütün benliğiyle Tanrı'ya teslim olmuş insanı kasteder. Aşık olmayı özgür olmakla eşdeğer sayan Mevlana'nın dikkat çektiği nokta, O'nun "Hakikati bileceksiniz ve hakikat sizi hür kılacak" sözündeki bilgelikte saklıdır. İnsanın insan olabilmesi için yaratılışındaki amacı anlaması ve kendi özündeki cevheri keşfetmesi zorunludur. "Hamdım, piştim, yandım" ifadesiyle manevi gelişimini özetleyen Mevlana'ya göre her işin nihai noktası Tanrı aşkıdır. Aşk hürriyettir, gerçeğin tadıdır, bir ırmaktır ki alabildiğine yaşamaktan, iyilikten, cömertlikten ibarettir (Özdemir,2013: 182-185).

Mevlana, yokluk ilinden yola düşen bir kervan benzetmesi ile; aşkın, içkin ve fani bir varlık değil, bilakis ölümsüz bir varlık olduğunu kasteder. Bu durumda denilebilir ki gerçek aşık, yüce olanla özünde olanın kendinde birleştiği kişidir. Aşkın yokluk ilinden yola düşmesi tasviri nasıl ki onun ölümsüzlüğüne vurgu yapıyorsa bu ifade aynı zamanda onun, hareket halinde bir varlık olduğunu gösterir. Aşk gelişimiyle birlikte kişiyi, ilk olarak herkesten ve her şeyden ayırır(Avşar, 2020:109). Dikkat edilecek olursa Mevlana, aşkıta irade ve hareket felsefesine yer vermiş hatta iki felsefi düşüncenin de temelini aşkı yerleştirmiştir. Aşk özün, hareketin ve hatta iradenin en temel kanıtıdır.

Mevlana'ya göre, öz de yer alan aşk, kalp ve ruhla iletişime geçince üç inceleme konusu ortaya çıkar; aşkın gönülde ortaya çıkardığı heyecan ve kendinden geçme hali, bu coşkunun aşığı içine çektiği çılgınlık halinin onda oluşturduğu yıkım ve bu yıkımı izleyen ölümsüzlük kavrayışı. (Avşar, 2020:110). Aşkın gönülde uyandırdığı coşku hali, bu halin aşkıta açığa çıkarmış olduğu

dönüştürücü tahribatı ve ortaya çıkan hakikat kavramı insanı yine aşka ve aşkın tanımına götürmektedir. Gönül, insanın inanç ve duygu yönünü, manevi varlığını ve kalbin asli arzusunu ifade eder. Mevlana'ya göre, gönlün ne olduğunu gönül sahipleri bilir; canı olmayan gönlün değerini bilemez (Emiroğlu, 2010:216). Aşkın öz de yer alan en temel duygu olduğunu ifade eden Mevlana, aşkın hem bir coşku hali olduğunu hem de çile gerektirdiğini hatırlatır. Çünkü O'nun düşünce sisteminde aşka kavuşmak isteyen insanın benlik kaygısı taşıyarak o acıyı yaşamayı zorunludur. Zira süluk süreci denilen süreç bu kaygı ve acının tamamını içerir.

O'na göre; "Aşk, aşktan başka ne varsa yer yutar!" (Mevlana, 2021e:227)... "Aşk öyle bir ateştir ki, alevlenince, sevgiliden başka ne varsa yakar, yandırır." (Mevlana, 2021e:59)... "Geride kişiye kalan sadece bir addır" (Gençosman, 1994:62)... Bu sebeple "aşk, insandaki bütün üzüntüleri, tasaları siler, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları giderir." (Gençosman, 1994:118) Sonunda ise "Aşk, insan hayatında neşeyi ve sevinci artırır" (Gençosman, 1994:95) "Aşkta bütün dertlerin devası vardır" (Mevlana, 2017:445). Mevlana'nın bu cümlelerinden yola çıkarak, ilkel benlikten sıyrılarak yokluk alemine geçen insan yani ölmeden önce ölen insan asıl benliğine kavuşmuş olacaktır. Böylece aşk, ona hakikatin sırrını verecektir ve bu sır ile birlikte Hakk' tan başka her şey benliğinden silinecektir. Bu süreç Mevlana felsefesinde ızdırabı gerekli kılar fakat aşk ızdırabı sadece bireye özgüdür. Öyle ki aşık, çektiği ızdıraplar ile yüce bir makama erişecektir. Bu bağlamda ızdırab aşkın derinliğini ve manasını anlamak için bir araçtır. ızdırabı göze alamayan yani dert ve kederden kaçan insanın kamil insan mertebesine yükselmesi mümkün değildir.

Aşkın kutsal olduğunu ve her kişinin ulaşamayacağını söyleyen Mevlana, aşkı ruhun nuru ve insanın ümidi olarak anlatır (Gölpınarlı, 1992a:29) Asıl benliğine ulaşmak isteyen insan, ruhuna aşk tohumlarını ekerse; Hakk ve hakikat aşkıyla yanmaya başlar ve kendi özünün kaynağı olan Hakk'a ulaşması mümkün olur. Bu nedenle Mevlana, Hakk'a aşık olmuş kişiyi mertebelerin en yücesine ulaşmış sayar. Düşünce sisteminin temelinde yer alan, ölmeden önce ölmek fikrini gerçekleştirmekte ve asıl varlığa ulaşmaktadır.

Aşkın insanın özünde var olan bir duygu durumu olduğunu söyleyen Mevlana, aşkı gerçek ve mecaz olmak üzere ikiye ayırır. Gerçek aşk, nefesine hakimiyet ile bireysel bir terbiyenin, ruh üzerinde ortaya çıkardığı sonuçları, aşk örneği üzerinden aktarır. Bu süreçte aşkın ruhunda, ciddi bir değişim gözlenir. Bu değişimin en önemli ilkeleri; ruha insanüstü bir güç ve kuvvet veren, zıtlıkları ortadan kaldıracak bir idrak gücü ve bu özelliklerin bir araya gelmesinden kaynaklanan cesarettir (Avşar, 2020:105). Mevlana, bu ilkelere ulaşmak isteyen insanın sabretmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü ızdırabı çekmekte o sürece boyun eğmekte oldukça güçtür. Sabırlı insanın anlamlandırma süreci ve genel itibarıyla varlığa bakış açısı farklı olduğundan aşkı yaşamayı daha kolaydır.

Genel itibarı ile aşkı, aşksızlığı ve aşığı anlatan Mevlana, aşkın özünün Tanrı'da olduğunu ve varılacak son noktanın da yine aşkın kaynağı olan Tanrı olduğunu anlatmaktadır. Bu kaynağın tasavvuftaki karşılığı ilahi aşktır. Mevlana ilahi aşkın konusunun Tanrı olduğunu, beşeri aşkın konusunun ise insan olduğunu anlatır. Bu bağlamda beşeri aşka ilahi aşka ulaşmak için köprü vazifesi yüklemektedir. Mevlana'ya göre ilahi aşk, aynı zamanda Tanrı'ya ulaşmanın sırrıdır. "Dünya bağını kopar, maddeye olan bağlılıktan kendini kurtar da, hür ol. Harislerin, dünyayı çok sevenlerin göz testileri hiç dolmaz. Sedef de kanaat edici olmayınca, içi inci ile dolmaz. Halbuki ilahî aşk yüzünden, nefsaniyetten kurtulan, benlik elbisesi yırtılan kimse, hırstan da, ayıptan da, kötülüklerden de tamamıyla temizlenir" (Mevlana, 2021a:15). Hem bu ifadelerinden hem de düşünce sisteminden yola çıkılarak asıl benliğe ulaşan, ilahi aşkı tadan bu insana; süluk sürecini yaşayan ve kemalleşen birey denilebilir. Çünkü bu birey ilahi aşkın sırrına nail olup gerçek aşk ile yoğrulmuştur.

İlahi aşkın bir kemalleşme sürecini içerdiğini, beşeri aşkın bu süreçte insanın yol göstericisi olduğunu söyleyen Mevlana, aynı zamanda beşeri aşkın ilahi aşka kavuşmada büyük bir etken

olduğunu da şu sözleri ile ifade eder: “Elinin, gözünün, ayağının çift olması yerindedir. Ama gönül ve sevgili iki olunca iş değişir, bu uygunsuz düşer. Sevgili bir bahanedir. Sevgili yalnız bir bahanedir. Sevgili yalnız bir Tanrı’dır. Onu iki sananlar ancak ateşe tapanlarla inkarcılardır” (Gençosman, 1994:56). Mevlana, beşeri aşkın öncelikle köprü vazifesinde olduğunu, bu köprüyü geçmeden ilahi aşka yaklaşmanın mümkün olmadığını söyler. O’nun düşünce sisteminde beşeri aşk hem gerekli hem de zararlıdır. Bu sebeple ondan kurtulmak gerekir. Beşeri aşktan sıyrılan insan, ilahi aşka kendinden geçme sürecini yaşayabilir.

Surete olan aşk geçiciliğini, aşık olunan öldüğünde aşkında biteceği temel tezinden hareketle ispatlar. O’na göre kaynağı dış güzellikten alan beşeri aşklar, gerçek aşk değildir. Bu aşk geçici bir heves olup sonsuzluk içermez. Sonsuzluk içeren ilahi aşk, insana hakikati anlatırken sırrın derinliklerine ulaşma imkanı sunar (Mevlana, 2021a:17). Zira O’na göre tek gerçek aşk, kişiyi sonsuzluğa götürecek olan Tanrı aşkıdır ve sır sadece O’nda saklıdır. O, gerçek aşkı aramayan insanı boş, amaçsız ve dünyevi arzuların peşinde taş aşık birey olarak tasvir eder. O’na göre görülen bir güzel gerçek sevgili olsaydı, herkes sevgilisine aşık olur, onu bırakmazdı. Sevgilinin sadece bedenini sevmek şekle yani surete aşık olmak gerçekse ruh bedenden ayrılınca neden insan o sevgiliyi terk eder sorusuyla surete aşık olmanın yanlışlığına dikkat çeker. Çünkü Mevlana gerçek sevgilinin peşindedir (Mevlana, 2021b:310). Dikkat edilecek olursa Mevlana gerçek güzelliği görünende değil görünenin derinliklerinde olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ona göre görünen güzellik geçicidir ve emanettir. O görünen güzellik Tanrı tarafından verildiği gibi O’nun takdirindedir ve O istediği zaman ya da zamanı geldiğinde güzelliği geri alır.

Mevlana aşkın gücünü ise şu cümleleriyle anlatır: “Aşkın sesi gelince ölmüş ruhlar kanat çırpmaya, ölümler beden kabrinden başkaldırmaya başlar. Aşktan gelen o davet nefesi, İsrail’in suru gibi ölümleri mezarlarından kurtardı. Ey Hakk yolcusu, bundan böyle, sen mutlu olmaya bak. Tanrı daha iyi bilir ya, rahatsızlık devri geldi, geçti. Ey aşıklar, ilahi aşk şarabının içilmesi size mahsustur. Siz Hakk ile bakıyorsunuz. Yani ölümden kurtuldunuz. Ölümsüzlük sizindir” (Mevlana, 2021d:445) Burada gerçek aşkın ne olduğunu ve ne kadar yüce olduğunu öğrenen kamil insan aşka yok olup ebedi hayatta aşkı yaşamaya devam etmek ister. Kemalleşen bu olgun birey beşeri hayattaki sahip olduğu her şeyden nefesini arındırmış, bedeninin arzu ve isteklerini reddetmiştir. Mevlana’nın bu cümlelerle vurgulamak istediği temel konu çekilen acıların kişiyi hamlıktan kurtarması, ilkel benliğinden soyutlaması ve bu süreçte ilkel benliğin dürtülerinin de insanı yönlendirdiğini hatırlatmaktadır.

Mevlana’ya göre; insanı hamlıktan kurtaracak olan onun iradesine hükmedebilmesidir. Çünkü insanın istemek ya da istememek gibi iki hali vardır. Bu iki hali ortaya çıkaracak olan iradedir. Mevlana’ da irade, istemek, istediğini yapma gücü, vicdani anlayışa yap-yapma diye emretme yetkisine sahiptir. Hareketi yönlendiren irade, bilinçli bir tercihi içerir ve bireyin sorumluluğunu belirten ahlaki bir ilke niteliğindedir. İradede önemli olan yönelme ve seçimdir, bu da irade sahibi kişinin seçme gücüne sahip olması, eyleminde hür olduğuna işarettir (Özdemir, 2013:49-51). İnsan kendini var bildikçe, hareketini kendine izafe eder ve bu bakımdan ihtiyarı da, iradesi de var demektir. Böyle olduğu halde cebre inanmak, dileyerek, isteyerek yaptığı kötü işlerin sorumluluğundan kurtulmak istemek, kendini ve vicdanını (boş) tatminden başka bir şey değildir. Mevlana, insanın kendisini ıslah için çok çalışması gerektiğini söyler. Kendini ıslahtan aciz bir kimsenin, başkalarının ayıplarıyla meşgul olma arzusu güdeceğini ve bunun hoş bir şey olmadığını anlatır (Eraydın, 2017:357). Mevlana burada kişinin ötekine bakış açısına dikkat etmesi gerektiğini de hatırlatmaktadır. O’na göre kendi ile barışık, kendini tanıyan ve özünde ki gerçeği keşfeden kamil insan sadece aşkı isteyecektir. Aşk kaygısı yaşayan, hakikatin sırrına nail olmak isteyen insan ancak ve ancak başkasının da o aşkı yaşamasını ister. Ne acılarından beslenmek O’nun düşünce sisteminde yer alır ne de dünyalık işler. Çünkü bunlar ilkel benliğini aşamamış insanın arzularıdır.

Güzellik ve çirkinlikten, hayır ve şerden, yani vücut unsuru ile Adem unsurundan meydana gelmiş bir varlık olan insan, hakikate ulaşmaya çalışır. Fakat Adem unsuru buna engeldir, bu sebeple insanın vazifesi bu Adem unsurunu yok etmeye çalışmak ve Hakk'a ulaşmaktır. İşte fenafillah mertebesi budur. Bu, cismani ölümden sonra mümkün olsa da, fani hayatta da büsbütün imkansız değildir. 'Ölmeden önce ölünez' sırrını keşfedenler, sırta ulaşmışlardır. Bu sebeple, nefse hakim olmak önemlidir (Köprülü, 2017: 424-425). Ölmeden önce ölmek temel tezinin arka planında irade felsefesi yer almaktadır. Mevlana'ya göre insana gerçek görünen nefis, insanın bütün arzu ve felaketlerinin sebebidir. Bu felaketleri ortadan kaldıracak olan yine aşktır. Buradan da anlaşılacağı üzere Adem' in karanlığını giderecek, insanı asıl varlığa, hakikate ve hakikatin sırrına yani ilahi kaynağa götürecektir olan sadece aşktır.

İnsanın keşfe çıktığı bu yol oldukça uzun ve tehlikelidir; fakat fenafillah makamına ulaşan hiçlikten, nefsin geçici heveslerinden kurtulur, her şeyde hakiki varlığı görür. İnsanın kendi gönlüne ulaşmasıyla sır çözülmeye başlar ve orada Hakk'ı görür. Bunu mümkün kılan kendisindeki Adem unsurunun yok olmasıdır. Çünkü vücut unsuru asıl kaynağına erişmiştir. İşte "Hak ile Hak olmak" dedikleri fenafillah, yani Vücut-ı Mutlak ta fani olmak budur (Köprülü, 2017: 424-425). Bu bağlamda Tanrı aşkı, ruhun özünü bulmasının kaynağıdır. Aşık olan Tanrı'ya tam manası ile yöneldiğinde yani fenafillah makamına eriştiğinde asıl benliğine ulaşacak ve sırrı keşfedecektir. Ayrıca bu mertebede Tanrı'nın sıfatları insanda kendini gösterir ve insan Tanrı'nın bu sıfatları karşısında yok olma eğilimindedir. Çünkü kemalleşen insan varlığın yokluğunun sırrını Tanrı'da bulmuştur.

Temel olarak insanın varlığını kabul eden Mevlana, bu verilmiş varlık durumunu hayvanlık düzeyinde nitelendirir. Bu nedenle, benliği aşıp özünü kazanması insanın Tanrı tarafından kendisine verilmiş asıl görevidir. Bu öze ulaşmak için varlığın özden önce olması gerekir. Çünkü varlık; kendini, çevreyi, Tanrı'yı bilmenin aracıdır. Öyle görünüyor ki Mevlana için bu dünyaya atılmıştı, birtakım belirlenimlerle birlikte varlığını sürdürmektedir. Bu belirlenim, insanın "transandantal ben" denen öze doğru yönelmesinden kaynaklanır (Çevik, 2014:85). Özü kabul eden Mevlana, varlığın bu dünyada var olmasının asıl amacının transandantal ben de gizli olduğunu vurgulamaktadır. Yani hakikat ve sır insanın asıl benliğine gizlenmiş temel yapı taşlarıdır. Hedefi kendi içinde ki özü bulmak olan insan, gerek çabaları sonucu gerekse çektiği ıstıraplar sonucunda bunu mümkün kılacaktır. Bu sürecin yani seyri sülük sürecinin temel amacı kişinin kendini bilmesidir. Bu bağlamda denilebilir ki tasavvufun ana düşünce olan kendini bilmenin Rabbini bilmeye eşdeğer olduğu temel tezi Mevlana'nın felsefesinin de temel yapı taşlarından. Çünkü bu sayede insan Tanrı' dan gelen özünü keşfetmiş olacaktır.

Dikkat edilecek olursa Mevlana insanın doğuştan getirdiği özünü bulmasının öneminden bahsetmektedir. Ona göre her insan, içinde barındırdığı bu özü keşfedemez. İnsan büyük bir şeydir ve kendi derinlerinde her şey yazılıdır; ancak ilkel benliği içindeki o ilmi okumasına engel olur (Çevik, 2014:85). Gönlün sonsuz arzularının insanın özünü bulmasını engellediğini ifade eden Mevlana, kendini gerçekleştirmiş bireyin yani kamil insanın bu engelleri aştığını söyler.

Mevlana, suret sahibi bir sevgilinin aşkıyla pişmeye başlayan gönlün, suretsiz varlığa doğru ilerlediği düşüncesindedir. Suretsiz ve mutlak güzellik olarak tasvir edilen bu varlık, Tanrı'dır. Bu aşamadan sonra maşuk kavramı Tanrı için kullanılır (Yakıt, 2013:66). "Gönülden suretleri sür çıkar ki, O suretsiz olan sureti bulasın!" (Yakıt, 2013:67) diyerek aslında gerçek suretin bütün suretlerin arkasında saklı kaldığını, ancak sırrı keşfedip hakikati anlama yolunda ömür adayanların gerçek aşkla bu asıl sureti görebileceğini vurgulamaktadır. Bu vasıtayla ilahi aşkın önemini tekrar hatırlatan Mevlana, beşeri aşkın temelini şehvet duygusunu yerleştiren insanların hakiki aşka ulaşamayacağını da hatırlatır.

"İnsan sevgilisinde yok olursa, bedeninden varlık vasfı gitmeye, başında manevi bir sarhoşluk vasfı artmaya başlar" (Mevlana, 2021d:173). İnsanın güzelliğe karşı duyduğu aşk vasıtasıyla yaratıcının güzellikteki kudretini görmesi onu ilahi aşka daha çok sevk eder. Beşeri aşk insanlara

“Birleşmeleri ile dünyada hayat devam etsin diye Tanrı, erkekle kadını birbirlerine karşı meylettirdi, sevdirdi” (Mevlana, 2017:173). Bu bağlamda Mevlana, beşeri aşkın hem hayatın devam etmesi için gerekli olduğunu hem de insanların nefislerine hakim olması için bir basamak olarak var olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki, kadın ve erkek arasında varlığını hatırlatan bu beşeri aşk neslin devamlılığını sağlarken; insanın dünyevi arzulara daha çok bağlanmasına da sebep olabilir. Fakat Mevlana'nın bu bağlanışa ciddi itirazları vardır. Çünkü ona göre, sır orada değil; sır ilahi aşkın derinliklerinde saklıdır.

Mevlana'da aşk kendi varlığından geçmek ve gerçek sevgiyle bir olmaktır. Yani kendi benliğinden vazgeçmektir. Dikkat edilecek olursa Mevlana insanı fizik alemle (beşeri aşk) metafizik alem arasına yerleştirmektedir. Bu doğrultuda fizik alemi bedensel isteklerin olduğu ilkel benliğe denk gelirken metafizik alemi ise insanın gerçek özünün ve manevi yönünün olduğu asıl benliğine denk gelmektedir. Fizik alemdeki yönü zaten aşılması gereken, yok edilmesi gereken ilkel benliğinin ürünlerini temsil eder. Mevlana için asıl olan metafizik yönü aşkla, ilim ve hikmetle desteklenerek varlığının özünde yer alan hakikatin sırrına ulaşmaktır. Bu doğrultuda Mevlana, kişinin kendi ideal mahiyetini yani asıl benliğini yine kendi özünde araması gerektiğini hatırlatır. Çünkü özü gereği her insan, insan-ı kamil olabilir.

Bu bağlamda Mevlana, beşeri aşkın gerekli olduğunu, ilahi aşka ulaşmadan önce insanın bu beşeri aşkla yoğrulması gerektiğini şu ifadeleri ile dile getirir: “Ey gönül! Akşamdan tan aydınlığının rengini kim gördü? Adı sanı temiz gerçek bir aşığı kim buldu? Ben yandım diye hep feryad ediyorsun, boşuna feryat etme. Ham yemişin yandığını kim gördü?” (Gençosman, 2012:66). Bu cümlelerinden de anlaşılacağı üzere acı ve ızdırap kişiyi hem hamlıktan kurtaracak hem de benliğinin gelişmesini ve olgunlaşmasını sağlayacaktır. Aşkla pişmeye başlayan gönül, hakikate ve hakikatin sırrına yaklaşacaktır. Bu zorlu süreçte aşık, aşkla kendinden geçerse kamil insan vasfı kazanacaktır. Burada insanın Tanrı'ya ulaşmak için aşkla piştiğini ve bunun insanın temel görevi olduğu görülür. Öyleki Mevlana; “Sadece aşk, sadece aşk, başka bir işimiz yoktur” (Mevlana, 2015b:161) derken bu sürecin insanı kemalleştirdiğini ve buna ek olarak kendi özündeki güzellikleri keşfettiğine vurgu yapar.

Mevlana düşünce sisteminde, aşk yönü kendinde ağır basan evrensel insan yaratıcısıyla kurduğu psikolojik birliğin bilinci içinde tamamen ruhani boyutuna ulaşmış insan-ı kamil, kendi öz varlığında sakladığı potansiyellerinin keşfedilmesiyle açığa çıkacaktır (Yakıt, 2013:36). Bu keşifte her şey aşkı odaklanırken ciddi manada bir idrak söz konusu olup geliştirilen benlikle hamlıktan kurtulan insan olgunlaşacaktır.

Bu nokta da aşk, insanın manevi eğitiminde oldukça önemlidir. Mevlana aşkı bir eğitim yöntemi olarak da düşünür. O, “insanın nefsi soğuk demire benzer, aşk ise ateştir. Soğuk demir dövülmekle şekle sokulamaz. O önce ateşe girmeli ki yumuşasın, muma dönsün ve demirci ustasına benzeyen şeyhin elinde yeni bir kalıba dökülebilsin. Mevlana, bu manevi doğuşu ikinci doğuş olarak niteler” (Vatanseven, 2019:24). Aşk insanın nasıl ki olgunlaşmasına olanak sağlayacaksa aşksızlıkta insanı ilkel benliğine hapsedecektir. Bu sebeple aşık olmak gerekli hatta zorunludur. Mevlana, bunu daha detaylı anlatabilmek için aşık ve maşuk kavramlarına başvurmuştur.

Mevlana olgunlaşan insana hem aşık hem de maşuk demektir. Yani insan hem Tanrı'yı seven hem de Tanrı'nın sevdiği kişi olur. Özellikle bu nokta Mevlana'nın aşk felsefesinde çok önemlidir. Tanrı- insan ilişkisinin özünü açıklarken insanın sadece Tanrı'ya aşık oluşundan değil, aynı zamanda insan-ı kamile yani 'kendine aşık olana aşıktır' ifadesini benimsemiştir. (Yakıt, 2013:37). Bu noktada denilebilir ki Mevlana'ya göre Hakk, hem aşk hem aşık hem de maşuktur. Mevlana'ya göre insan, insanlık vasfının özünü, ideal mahiyetini bulmuş ve onun idrakine varmışsa, hem 'aşık' hem de 'maşuk' tur. Yani hem Tanrı'ı seven, hem de Tanrı'ın sevdiği kişi olur. Burası Mevlana'nın aşk felsefesinin önemli bir noktasıdır (Yakıt, 2013:64).

Mevlana'nın düşüncesinde aşık, maşuk, vuslat ve vahdet gibi kavramlar ancak gönül temizliği ve Hakk'a yönelmesi ile mümkündür. Akıl ve ilahi hikmetle ilgili felsefenin kısmen ve belirli bir yere kadar bilgisine ihtiyaç duyar. Fakat öyle bir noktaya gelinir ki orada geçerli olan tek gerçek aşktır. Aşık da bütün benliğini saran bu aşkla vuslata erer ve kainatı o gözle görür ve her zerre de O'nu görmeye başlar (Yakıt, 2013:55). İşte bu noktada Mevlana için aşk, akıl ve felsefenin devamı, onların yetersiz kaldığı her şeyin kılavuzu niteliğindedir. Dikkat edilecek olursa Mevlana aşkı bire bir yaşayan kamil insan için aşık sıfatını kullanmaktadır. O'na göre aşık, kendini, ancak aşkla kendinden geçtikten sonra tanır ve asıl benliğini keşfeder.

Dünya hayatında insana pratik değerler sunarken ona kılavuzluk yapan aklın yol göstericiliğinde Mevlana'ya göre bir sınır vardır ve o sınır aşktır. "Aklı bir araç olarak gören Mevlana, ilahi aşka ulaşmış kişinin ona ihtiyaç duymayacağına, vurgu yapar. Bu dünyadaki bütün sorun ve sorulara cevaplar arayan akıl, hakikatle buluşunca bu arayışı bırakacaktır. Çünkü hakikat gönül işidir ve akılla anlaşılabilir. O sadece aşkla kavranabilir (Özdemir, 2013:75-77).

Mevlana'ya göre, akıldan, duygudan, hayvani ilkel benlikten sıyrılan kimse gerçek inanca ulaşmış olur, çünkü kendinden, kendi benliğinden geçmeyen yani yokluğu tatmayan bir aşık, gerçek anlamda bir aşk olarak tanımlanamaz. Mevlana'ya göre insan, kendi özündeki güzelliğe doğru yol alıp, hamlıktan olgunluğa geçerek, nefsin olumsuz sıfatlardan ve ahlaki kötülüklerden sıyrarak, Psikolojik kavramlarla ifade etmek gerekirse egosuyla savaşını kazanmış olur. Bu sayede kalbini ilahi aşka açan bir aşık olarak hakikatle yüzleşmiş olur.

Aşk felsefesinin temelini ahlakı yerleştiren Mevlana, ahlaklı olmayanın ilahi aşka ulaşabilmesinin mümkün olmadığını söyler. Mevlana'nın aşk ahlakına dair vurguladığı niteliklerini, aşığın süluk sürecinde ilke edineceği ahlaki değerler ve kazanacağı güzel vasıflar doğrultusunda incelemek gerekir. Bu süreçte ilke edinilmesi gereken huy ve karakter özelliklerinden bazıları, sabır, bütün yaratıklara iyi davranma; kin, garaz, nefret, öfke, şehvet vs. gibi olumsuz sıfatlardan arınma, nefsi güzel sıfatlarla donatma, karşılıksız aşkı yaşama, aleme Tanrı nazarıyla bakma, başka bir deyişle sonsuz Birliğe kavuşmadır (Yakıt, 2013:74).

Bu birliğe kavuşmada önemli faktörlerden biri de edeptir. Mevlana düşünce sisteminde edep, ahlak anlayışı içinde mutlu olmanın tek ögesidir. Ayrıca insanı kamil olmanın, ölümsüzlüğe erişmenin ve sonsuz mutluluğa ulaşmanın şartı edeptir. Buna ek olarak kalbi karartan hırs, kin, nefret, gıybet ve şehvet vb. gibi nefsin olumsuz sıfatlarından kurtulmak için de edep oldukça önemlidir. Mevlana'ya göre edep ile var olan aşk, Maşuk'tan başka her şeyi yakmaktadır. "Aşk davaya benzer, cefa çekmek de şahit! Şahidin yoksa davayı kazanamazsın ki! Zaten o cefa sana değildir ki, ey oğul.. sendeki kötü huyadır.. Sopyayla kilime vuran, kilimi dövmez, tozlarını silker." (Yakıt, 2013).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak, insanın kendini gerçekleştirmesinin bireyin kendini bilmesi ile ancak mümkün olabileceğini savunan Mevlana bunun için insana içsel yolculuğu tavsiye eder. Bu içsel yolculukta fiziksel ihtiyaçları azaltmak suretiyle nefis terbiyesine başlanmalıdır. İnsanın nefis terbiyesine dair yaşayacağı süreç zor olduğundan onu motive edecek temel unsur aşk olacaktır. Çünkü Mevlana düşünce sisteminde temel amaç aşkla asıl benliğe ulaşmaktır. Yani birey kendini gerçekleştirmenin bu zorlu sürecine ancak ilahi aşka duyduğu özlemle katlanabilir. Kendini gerçekleştirme yolunda olan insanın en nihayetinde kamil insan olması için ruh eğitimi aşamalarından geçmesi şarttır. Bu anlamda modern psikolojinin vurguladığı kendini gerçekleştirme basamaklarının Mevlana düşünce sisteminde aşılması zorunlu olan nefsi istekler olarak görülür. Bu yüzden kendini gerçekleştirme onların iddialarının aksine Mevlana'da bu gereksinimlerin azaltılmasına ve ruhun güçlendirilmesine bağlıdır. Çünkü Mevlana ilahi atmosferi arzularken, modern psikoloji mutlu insanı arzulamaktadır. Aslında sonuç odaklı

bakılırsa iki bakış açısında da amaç mutluluktur. Temel fark birinde dünyevi mutluluk diğesinde ebedi saadet hedef olarak konmuştur. Özetle denilebilir ki psikoloji sonradan kazanılan bir dünyanın içinde yer alan bireyin huzur ve mutluluğu için çabalarken Mevlana insanın özünde saklı olan potansiyelleri açığa çıkarıp sonsuz bir hayatı kazanma peşindedir. Böylece Tanrı'nın insana bağışladığı aşk sayesinde insan insanlığını bulacaktır. Aşk insanda bulunan beni fanilikten kurtarır.

Kısacası Mevlana'ya göre, benliğini tam olarak ilahi aşka yönlendiren birey, Tanrı'dan başka herhangi bir yerde huzur bulamaz. Çünkü bu birey gönlünde ruh dinginliğini keşfetmiş, tevhidin sırrına da nail olmuştur. Kendini aşkla tanıyan birey, özünde bulduğu bazı değerleri ve güzellikleri başka insanlarda da keşfetmeye ve görmeye başlar. Kalpte, yaratıcı sevgisiyle yaratılan sevgisi özellikle de insan sevgisi bütünleşir. Bu bütünleşme ile bireyler arası çatışmalar azalır, nefsin çıkarları yok olur. Böylece Mevlana, sevgi ve aşk ile nefsin kontrol altına alınarak hem bireyselliğin korunabileceği hem de toplumda benmerkezcilikten biz merkeziliğe geçilebileceğini savunur.

Mevlana'nın insanı aşka davet etmede ısrarcı tavrının nedeni, onların özgürlüğünü elde etmiş birer ben olmasını istemesidir. Dolayısıyla insan-ı kamil olmak için ruhun özgürlüğe ulaşması gerekmektedir. Bahsedilen bu özgürlüğü yaşayan ruhun sahibi olan birey için kendini gerçekleştirmiş denilebilir. Kendini aşkla iyileştirip, değiştiren ve en nihayetinde geliştiren insan ötekini de anlamaya ondaki cevheri keşfetmeye başlar. Böylece biz duygusu gelişmiş, olgunlaşmış birey olarak toplumda yer alır. Bunu başaran bireyler modern psikolojinin anlattığı kendini gerçekleştiren insanlar arasına girebilir. Aşk ateşinin insanı olgunlaştırarak özü açığa çıkaracağını savunan Mevlana pişirmenin değiştirici ve geliştirici bir unsur kapsamında ateşe gereksinim olduğunu özellikle vurgular. Başka türlü bu acılara katlanmak, sabretmek mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Arasteh, A.R., (2007). Aşkta ve Yaratılıştta Yeniden Doğuş. Çev. Bekir Demirkol, İbrahim Demirkol, Ankara: Otto Yayınları
- Avşar, Z.,(2020). Mana Aleminin Üç Efendisi (Şems-i Tebrizi, Mevlana, Yunus Emre). İstanbul: Tedev Yayınları
- Çevik, M., (2014). Mevlana'da Aşk ve Varoluş. İstanbul: İnsan Yayınları
- De Vitray, E., (2012). Hz. Mevlana ve İslam Tasavvufu. Çev. Mehmet Aydın, Konya: NKM Yayınları
- Emiroğlu, İ., (2010). Sufi ve Dil. İnsan Yayınları, İstanbul
- Eraydın, S., (2017). Tasavvuf ve Tarikatlar. İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları
- Gençosman, M. N., (1974).Rubailer I-II. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Gençosman, M. N., (2012). Rubailer. İstanbul: Ataç Yayınları
- Gölpınarlı, A., (1965). Mevlana Celaleddin Mecâlis-i Seb'a. İstanbul: İnkılap Yayınları
- Gölpınarlı A., (2001/a). Mesnevi Tercümesi I. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Gölpınarlı, A., (2001/b).Mesnevi Tercümesi IV. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

- Gölpınarlı ,A., (2001/c).Mesnevi Tercümesi V. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Jung, C., (2010). Psikoloji ve Din. Çev: Raziye Karabey, İstanbul: Okyanus Yayınları
- Köprülü, M. F., (2017). Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar. İstanbul: Alfa Tarih Yayınları
- Küçük, O.N., (2015). Mevlana'ya göre Manevi Gelişim-Benliğin dönüşümü ve miracı. İstanbul: İnsan Yayınları
- Küçük, O. N.,(2016). Ne varsa sende var. İstanbul: Sufi kitap Yayınları
- Küçük, O. N.,(2016). Sufiliğin Zirvesi: Hz. Mevlana'yı Anlamak. İstanbul: Nefes Yayınları
- Mevlana, Çev: Can, Ş., (2021/a). Mesnevi tercümesi I. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları
- Mevlana, Çev: Can, Ş., (2021/b). Mesnevi tercümesi II. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları
- Mevlana, Çev: Can, Ş., (2021/c). Mesnevi tercümesi III. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları
- Mevlana, Çev: Can, Ş., (2021/d). Mesnevi tercümesi IV. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları
- Mevlana, Çev: Can, Ş., (2021/e). Mesnevi tercümesi V. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları
- Mevlana, Çev: Can, Ş., (2017). Mevlana, Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları
- Mevlana, Çev: Can, Ş., (2015/a). Divan-ı Kebir'den Seçmeler I. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Mevlana, Çev: Can, Ş., (2015/b). Divan-ı Kebir'den Seçmeler IV. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Özdemir, E. ,(2013). Fena, Mevlana' da özgürlük. Ankara: Otorite Yayınları
- Önder, G., (1986), Mevlana ve İnsan. 1. Mevlana Kongresi Tebliğler, Konya: Konya Selçuk Üniversitesi Yayınları
- Tekin, M., (2017). Mevlana Düşüncesinin Temel Perspektifi, Mevlana'da insan, Doğu'dan batıya (7. cilt) düşüncenin serüveni. Edt. Bayram Ali Çetinkaya, İstanbul: İnsan Yayınları, 7, 231-253.
- Vatansseven, S. (2019). Mevlana ve Yunus'ta Aşk. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları
- Yakıt, İ., (2013). Mevlana'da Aşk Felsefesi. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları
- Yıldız, F., (2017). Mevlana'nın Mesnevisinde Benliğin Keşfi-Mesnevi Üzerine Bir İnceleme. İstanbul: Post Yayın Dağıtım

EXTENDED ABSTRACT**GENİŞLETİLMİŞ ÖZET****MEVLANA'DA AŞK FELSEFESİ VE KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME**

The phenomenon of self-actualization covers a long process. At the level of psychology today, what guides to self-actualization is not a predetermined and accepted self-model, but an incomplete self-model that can be shaped in every process.

Self-actualization has been an idea put forward as the product of a changing world that follows changing ethical principles, value hierarchies and strategic insights permanently or gradually. The idea of improved modern self-actualization has gained a new dimension for the life components of the individual to serve the world. This concept is more flexible than consistency; It involves progressing by changing, when necessary, not by holding on to acquired beliefs and habits. The person who can achieve this strives to make the best use of the available opportunities.

The self-actualized person whom is referred by psychology and personal development is able to use their potential, overcome their existential anxieties, have a certain status and satisfy with their position, whose needs are met and not suppressed by any vital concern. The result achieved in this model is happiness, pleasure and well-being. On the other hand, in the self-actualized perfect human model mentioned by Sufism, vital needs have been minimized, all kinds of desires and pleasures have been overcome, and this man describe this world as a world of search and meaning, has grasped the creator, the nature of creation, truth and meaning, and has killed his soul with his own will and attained his true self while his soul has not yet left the body. Note that in the first place, the position of man in this world and his happiness were taken as the basis, while in Sufism, life after death was taken as the basis depending on the reason for his creation. While belief is the main determinant-differential element in here, the common point is self-knowledge and self-discovery. The philosophy of love and love, which is the determining factor in the emergence of this human model, that is the perfect human being mentioned by Sufism, has been the subject of this study in the direction of Mevlana in a special way. This study, The main claim of this study is that the concept of "self-actualization" seen in Mevlana's thought system is not a self-actualization in the sense expressed by personal developmentists or psychologists. Mevlana represents an approach which states that man is a spiritual being with a divine dimension and at this point, he defends the thesis that "man has innate knowledge" like Socrates. Mevlana who accepts the knowledge coming from the essence, also accepts Plato's thought that the divine essence hidden in the human essence will be revealed by training the soul. It is imperative to explain the teaching of "human-i kamil", which is the basic paradigm of this thought, to reveal the basic thesis of this study. The basic building blocks of man's search for meaning are to try to reveal, understand and make sense of the truth that is at the core of his existence. According to him, a person who does not know and understand himself cannot reach perfection; This process of reaching maturity requires patience, effort and stability. In this direction, a person will not be stuck with his own weakness and difficulties, no matter what he is exposed to, and he will have learned where to look for the truth.

At the end of this study, Mevlana philosophically based her Sufi teaching by saying that at the end of this process, a perfect human being emerges. Mevlana based his Sufi teaching philosophically by saying that at the end of this process, a perfect human being emerges

KATKI ORANI BEYANI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI BİLDİRİMİ

Sorumlu Yazar <i>Responsible/Corresponding Author</i>	BUKET KAYIŞLI			
Makalenin Başlığı <i>Title of Manuscript</i>	MEVLANA' DA AŞK FELSEFESİ VE KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME			
Tarih <i>Date</i>	12.05.2022			
Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme vb.) <i>Manuscript Type (Research Article, Review etc.)</i>	ARAŞTIRMA MAKALESİ			
Yazarların Listesi / List of Authors				
<i>Sıra No</i>	Adı-Soyadı <i>Name - Surname</i>	Katkı Oranı <i>Author Contributions</i>	Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Destek ve Teşekkür (Varsa) <i>Support and Acknowledgment</i>
1	BUKET KAYIŞLI	%80	HAYIR	
2	MEHMET ÖNAL	%20	HAYIR	